

idea

PLUTARK

ÜNLÜ YUNANLI VE ROMALILARIN YAŞAMLARI

LİKURGUS • NUMA

İDEA B1 2011/03

- 1-2. THESEUS; ROMULUS; KARŞILAŞTIRMA
3-4. LİKURGUS; NUMA POMPILIUS; KARŞILAŞTIRMA
5-6. SOLON; POPLICOLA; KARŞILAŞTIRMA
- 7-8. THEMİSTOKLES; CAMILLUS
9-10. PERİKLES; FABIUS; KARŞILAŞTIRMA
11-12. ALKİBİADES; CORIOLANUS; KARŞILAŞTIRMA
- 13-14. TİMOLEON; AEMILIUS PAULUS; KARŞILAŞTIRMA
15-16. PELOPİDAS; MARCELLUS; KARŞILAŞTIRMA
17-18. ARİSTİDES; MARCUS CATO; KARŞILAŞTIRMA
- 19-20. FİLOPOEMEN; FLAMININUS; KARŞILAŞTIRMA
21-22. PYRRHUS; CAIUS MARIUS
23-24. LYSANDER; SYLLA; KARŞILAŞTIRMA
- 25-26. KİMON; LUCULLUS; KARŞILAŞTIRMA
27-28. NİKİAS; CRASSUS; KARŞILAŞTIRMA
29-30. SERTORİUS; EUMENES; KARŞILAŞTIRMA
- 31-32. AGESİLAUS; POMPEY; KARŞILAŞTIRMA
33-34. ALEXANDER; SEZAR
35-36. FOKİON; GENÇ CATO
- 37-38. AGİS ve KLEOMENES;
39-40. TIBERİUS GRACCHUS ve CAIUS GRACCHUS;
KARŞILAŞTIRMA (DÖRTLÜ)
- 41-42. DEMOSTHENES; CICERO; KARŞILAŞTIRMA
43-44. DEMETRİUS; ANTONY; KARŞILAŞTIRMA
45-46. DİON; MARCUS BRUTUS; KARŞILAŞTIRMA
47. ARATUS
48. ARTAXERXES
49. GALBA
50. OTHO

PLUTARK

Yaşamlar

LİKURGUS

•

NUMA POMPILIUS

Çeviren

Meriç Mete

idea • istanbul

İDEA CEP KİTAPLARI — 007

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com

Bu çeviriler için © MERİÇ METE 2005

PLUTARK

Yaşamlar

LİKURGUS VE NUMA POMPILIUS

Birinci Baskı 2005

İDEA CEP KİTAPLARINDA İkinci Baskı 2011

Bu çeviri The Loeb Classical Library yayını ve

The Dreyden Translation temel alınarak yapılmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü

İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın

yeniden üretilemez.

İDEA CEP KİTAPLARI DİZİSİ 007 / TARİH 2

SÜRELİ YAYIN

YAYININ ADI: Plutark, *Yaşamlar, Likurgus ve Numa*

YETKİ SAHİBİ / SORUMLU MÜDÜR: ALİYE ZEYNELOĞLU

YÖNETİM YERİ: İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

YAYININ SÜRESİ: 30 GÜNDE BİR

BASKI: BAYRAK MATBAASI

Davutpaşa Cad. 14/2 34015 Topkapı — İstanbul

DAĞITIM: YAYSAT

Doğan Medya Tesisleri, Hoşdere Yolu 34517 Esenyurt — İstanbul

Printed in Türkiye

ISSN 2146-1309

İDEA B1 2011/03

İçindekiler

<i>Likurgus</i> (EFSANE. İÖ 9'UNCU YÜZYIL) —	7
<i>Numa Pompilius</i> (EFSANE. İÖ 8 - 7'NCİ YÜZYILLAR) —	55
<i>Likurgus ve Numa Pompilius'un Karşılaştırması</i> —	91

ÖZEL ADLAR DİZİNİ — 103

SÖZLÜK — 106

DİZİN — 107

LİKURGUS
(EFSANE. İÖ 9'UNCU YÜZYIL)

Likurgus ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

I. Tarihçilerin Sparta yasamacısı olan Likurgus hakkında bize bıraktıkları öykülerde öyle çok belirsizlik vardır ki, içlerinden biri tarafından önerilip de geri kalanı tarafından sorgulanmayan ya da çürütülmeyen hemen hemen hiçbirşey yoktur. Ailesi, giriştiği yolculuklar, ölüm yeri ve biçimi gibi konularda görüşleri bütünüyle ayrılır. Ama anlaşmazlıkları herşeyden çok yaptığı yasalardan ve kurduğu devletten söz etmeye başladıkları zaman kendini gösterir. Yaşadığı çağ konusunda aralarında hiçbir anlaşma sağlayamazlar. Çünkü kimileri İfitos [¹Ἰφίτῳς] zamanında parladığını ve Olimpiyat oyunlarının kutlanması sırasında ateşkes kuralını ikisinin birlikte getirdiklerini söylerler. Aristoteles bu görüşteydi ve bunun doğrulanışı olarak o sporlarda kullanılan bakır halkalardan biri üzerindeki yazıtı gösterir. Likurgus adı onun zamanına dek silinmeden kalmıştır.¹ Ama Eratosthenes ve Apollodoros ve daha başka tarihçe yazarları, zamanı Sparta krallarının ardışıklığı yoluyla hesaplayarak, Likurgus'un Olimpiyat oyunlarının başlamasından² çok daha önce yaşadığını tanıtladıklarını ileri sürerler. Timaios bu adı değişik zamanlarda taşıyan iki kişi olduğu, ama bunlardan birinin ötekinden çok daha ünlü olduğu ve

¹Aristoteles Olimpiyat oyunlarının kuruluş ya da yeniden diriliş tarihini kayıtlı ilk birincilik için saptanan İÖ 776 olarak kabul etmede İfitos'a katılır. Bkz. Pausanias, v. 4, 5s; 20, 1. Şenlikler sırasında tüm Yunanistan'da düşmanlıklar askıya alınır.

²İÖ 776-73.

bu yüzden insanların ona her ikisinin başarılarının şa-
nını verdikleri görüşündedir. Ona göre, ikisinden daha
yaşlı olanı Homeros'a yakın bir zamanda yaşamıştı; ki-
mileri ise ayrıntıda Homeros ile karşı karşıya geldiğini
söyleyecek denli ileri giderler. Ama çok eski zamanlarda
yaşamış olduğu Ksenofon'un¹ onu Herakles soyundan
gelenlerle çağdaş yapan bir pasajından çıkarılabilir. As-
lında soy kütüğüne göre, Sparta'nın en son kralları da
Herakles'ten gelirler. Ama öyle görünür ki, Ksenofon
aynı pasajda Herakles'in ilk ve daha yakın ardıllarından
söz eder. Gene de bu karışıklık ve bulanıklığa karşın, ya-
şamının tarihini yazma girişiminde bulunacağız, ve bunu
yaparken en az çelişkili bildirimlere sarılacak ve en güve-
nilir yazarlara dayanacağız.

Örneğin şair Simonides Likurgus'un Eunomus'un de-
ğil, Pritanis'in oğlu olduğunu kabul eder. Ama bu görüşü-
şünde yalnız başına kalır, çünkü geri kalanların tümü de
ikisinin soy ağacını şöyle çıkarırlar: Aristodemos'tan Prok-
leos doğar, Prokleos'tan Soüs, ondan Eurupon, ondan
Prutanis, ve ondan Eunomus doğar. Eunomus'un ilk karı-
sından Polidektes, ikinci karısı Dionassa'dan ise Likurgus
doğmuştur. Dietukhidas'a göre Likurgus Prokleos'tan
altıncı ve Herakles'ten on birincidir.²

II. Bu nasıl olursa olsun, Soüs hiç kuşkusuz Likurgus'un
tüm ataları içinde en ünlü olanıydı. Onun yönetimi al-
tında Spartalılar Helotları köleleştirdiler ve fetih yolu-
la Arkadya'nın büyük bölümünü topraklarına kattılar.
Bu kral Soüs üzerine anlatılan bir öykü vardır. Çorak ve
taşlık bir yerde Kleitorialılar tarafından kuşatılması ve
bu nedenle susuz kalması üzerine, onlarla kendisinin ve

¹Reip. Lac. x. 8. "Likurgus'un Heraklideae zamanında yaşadığı
söylenir."

²İkiz oğulları Euristhenes ve Prokles'ten Sparta'daki yaşlı ve genç
kraliyet soylarının (Agidler ve Euripontidler) doğduğu Aristodemos
Aristomakhüs'ün oğluydu. Bu sonucu Kleodaeus'un, o Hillus'un,
o da Herakles'in oğluydu.

tüm adamlarının yakındaki kaynaktan içmeleri koşuluyla ele geçirdiği tüm toprakları geri vereceği konusunda bir anlaşma yapmak zorunda kaldı. Geleneksel yeminlerden ve sözleşmelerden sonra, askerlerini biraraya topladı ve su içmekten vazgeçecek olana krallığını bir ödül olarak vermeyi teklif etti. İçlerinden biri bile vazgeçmeyince ve tümü de kendi payını içince, sonunda Soüs'ün kendisi kaynağa geldi, tek bir damla bile içmeden yalnızca yüzünü ıslattı, düşmanlarının gözünün içine bakarak yürüyüp geçti ve ele geçirdiklerini vermeyi reddetti. Çünkü koşullara göre kendisi ve tüm adamları sularından içmişlerdi.

Bundan ötürü kendisine haklı olarak hayranlık duyulmuş olmasına karşın, ailesi soyadını ondan değil, oğlu Eurypon'dan aldı (kendilerine ondan ötürü Eurypon-tidler dendi). Bunun nedeni çoğunluğun yandaşlığını ve sevgisini kazanmaya çalışan Eurypon'un tekerkliğin sertliğini yumuşatmış olmasıydı. Halk bu ilk adımdan sonra daha da yüreklendi. Ve arkadan gelen krallar ya zora başvurmaya çalıştıkları için halklarının nefretini kazandılar, ya da popülerlik uğruna ve zayıflık nedeniyle halkın isteklerine boyun eğdiler. Sparta'da anarşi ve karışıklık uzun süre hüküm süü. Dahası, bu durum Likurgus'un babasının ölümüne de neden oldu. Çünkü bir ayaklanmayı yatıştırmaya çabalarken bir kasap bıçağı ile bıçaklandı, ve kral sanı büyük oğlu Polidektes'e kaldı.

III. Polidektes de çok geçmeden ölünce ardıllık hakkı (herkesin düşündüğü gibi) Likurgus'a geçti ve kraliçe olan baldızının gebe olduğu anlaşılınca dek krallığını sürdürdü. Ama bunu öğrenir öğrenmez hemen krallığın kadının doğuracağı çocuğa ait olduğunu bildirdi. Gene de bunun için doğacak bebeğin erkek olması ve kendisinin tekerklik hakkını yalnızca onun koruyucusu olarak uygulaması koşulunu getirdi. Bu görev için Sparta'da kullanılan sözcüm *prodikus* (προδικός) idi. Çok geçme-

den kraliçe ona yaklaşarak gizlice bir teklifte bulundu. Tahta çıktığı zaman Likurgus'un onunla evlenmesi koşuluyla doğmamış bebeği herhangi bir yolda kendisi yokedecekti. Kadının karakterinden dehşete düşmesine karşın, Likurgus öneriyi geri çevirmedi ve onunla anlaşılıyor gibi görünerek ulaşı teşekkür ve onay sözleriyle geri gönderdi, ama kadından içtenlikle kendini düşüğe karşı korumasını istedi, çünkü olay yaşamını tehlikeye düşürmese de sağlığına zarar verecekti. Doğar doğmaz çocuğun ortadan kaldırılmasıyla kendisinin ilgileneneceğini söyledi. Bu yolla kadını doğumun olacağı güne dek getirdikten sonra, doğum sancılarının başladığını öğrenir öğrenmez tüm olan biteni gözlemek için kadının yanına güvendiği kimseleri gönderdi. Onlara eğer bebek kız olacak olursa onu kadına teslim etmeleri, ama eğer bir oğlan olursa çocuğu nerede olursa olsun ve ne yapıyor olursa olsun ona getirmeleri buyruğunu verdi. Öyle oldu ki, kendisi baş görevlilerle yemekten kraliçe dünyaya bir oğlan getirdi ve bebek çok geçmeden ona gösterildi. Onu kollarına alarak çevresindekilere şunları söyledi: "Spartalılar, bir kral doğdu bizlere." Bunu söyledikten sonra bebeği kraliyet koltuğuna yatırdı ve ona 'halkın sevinci' anlamına gelen *Kharilaos* adını verdi, çünkü herkes sevinç içindeydi ve Likurgus'un soyluluk ve dürüstlüğüne hayranlıkları çok büyüktü. Hükümlerliği ancak sekiz ay sürmüştü. Ama başka nedenlerle de yurttaşlar tarafından onurlandırıldı, ve erdemleri nedeniyle sözünü dinlemeye ve dediklerini yapmaya hazır ve istekli olanlar, krala vekil olduğu için ve krallık gücünü elinde bulundurduğu için yanında olanlardan daha çoktu.

Bununla birlikte, kimileri kıskançlığa kapıldılar ve daha gençken artmakta olan nüfuzunu azaltmaya çalıştılar. Aralarında başlıca kendisine incitici bir yolda davranılmış gibi görünen anne kraliçenin akrabaları ve dostları vardı. Kraliçenin erkek kardeşi Leonidas kendisiyle Likurgus arasında geçen sıcak bir tartışmada yüzüne onu

çok geçmeden kral olarak göreceğinden bütünüyle emin olduğunu söyleyecek denli ileri gitti. Bununla kuşkularını dile getiriyor ve bir suçlamanın yolunu hazırlıyordu. Sanki çocuk tahta çıkamazsa, ve eğer bu doğal bir ölüm yoluyla bile böyle olursa, bunun nedeni onun yeğeninın yaşamına karşı bir komplo kurmuş olması olacaktı. Eşit ağırlık taşıyan daha başka sözler de anne kraliçe ve yandaşları tarafından amaçlı olarak yayılmaya başladı. Bunlardan çok rahatsız olan ve işin sonunun neye varacağını bilemeyen Likurgus hasetlerinden kaçmak için gönüllü olarak sürgüne gitmenin, yeğeni evlenme yaşına gelinceye ve bir oğul sahibi olup ardılığı güvence altına alıncaya dek bir kentten bir başkasına yolculuklar yapmanın en akıllıca yol olduğunu düşündü.

IV. Bu kararla yolculuğa çıkarak ilkin Girit'e gitti. Orada Giritlilerin çeşitli hükümet biçimlerini inceledi ve aralarındaki en önemli insanlarla tanıştı. Kimi şeyleri yürekte onayladı ve yasalarından bir bölümünü çok doğru bularak onları kendi ülkesinde uygulamaya karar verdi. Ama büyükçe bir bölümünü yetersiz görerek reddetti. Girit'te bilge devlet adamları olarak görülenler arasında Thales adında biri vardı. Likurgus yürekte ricalarda bulunarak ve güvenceler vererek onu Sparta'ya gelmeye ikna etti. Kendini bir lirik şair olarak gösteren ve sanatının arkasına gizlenen Thales orada gerçekte dünyanın en yetenekli yaşamacılarından birinin işini yaptı. Bestelerinin kendileri insanlara birer boyun eğme ve uyumlu olma çağrısıydı, ve düzen ve dinginlik duygusu ileten şiirleri ölçü ve dizemleri ile dinleyenlerin ruhlarında öylesine güçlü etkiler yaratıyordu ki, ne olduğunu ayırımsamadan yumuşayıp uygarlaşıyorlardı. Böylece o sıralar çok yaygın olan kişisel kan davalarını ve düşmanlıklarını reddettiler ve erdeme duydukları ortak hayranlıkta birleştiler. Buna göre gerçekten de denebilir ki, Thales Likurgus tarafından getirilen disiplinin yolunu hazırladı.

Likurgus daha sonra Girit'ten Asya'ya doğru yola çıktı. Söylendiğine göre amacı çok ağırbaşlı ve ılımlı olan Giritliler ile, lükse düşkün ve savurgan bir halk olan İonyalıların yaşamdaki gelenek ve görenekleri arasındaki ayrımı incelemek, böylece tıpkı doktorların sağlıklı ve hastalıklı bedenleri karşılaştırarak yaptıkları gibi bir yargıya ulaşabilmektir. Öyle görünür ki, Homeros'un Kreofulos soyundan gelenler arasında saklanmakta olan yapıtları ile ilk kez burada karşılaştı. Ve şiirlerinde birkaç gevşek anlatım ve kötü örnekler olarak görülebilecek birkaç eylem dışında, devlet üzerine ve ahlak kuralları üzerine birincilere çok daha ağır basan ciddi dersler kapsadığını anlayınca, bunların kendi ülkesinde de çok yararlı olacaklarını düşünerek, onları yanında götürülebilmek için büyük bir özenle ve düzenle eşlemlerini çıkarmaya başladı. Bu epikler Yunanlılar arasında az da olsa daha şimdiden tanınıyordu ve dağınık bölümler şans eseri kimi bireylerin eline geçmişti. Ama gerçekten bilinmelerini sağlayan ilk kez Likurgus oldu.

Mısırlılar Likurgus'un kendi ülkelerine de bir yolculuk yaptığını ve onların askerleri ulusun başka sınıflarından ayırma yollarından çok etkilenerek bu kuralı Sparta'ya götürdüğünü anlatırlar. Buna göre, devlete soylu bir incelik ve arılık vermek üzere, askerler aşağı ve mekanik uğraşlarda çalışanlarla ilişkiden uzaklaştırıldılar. Kimi Yunan yazarları da bunu belirtirler. Ama Likurgus'un Libya ve İberia'ya [*Ἰβερία*] yolculuklarına ve Hindistan'daki [*Ἰνδική*] gezilerine ve orada Gimnosofistlerle [*Γυμνοσοφιστᾶς*] yaptığı ileri sürülen toplantılara gelince, bütün ilişki, bulabildiğim kadarıyla, yalnızca Hipparkos'un oğlu Spartalı Aristokrates'in tanıklığı üzerine dayanır.

V. Likurgus'u Sparta'da özleyenler çoktu ve sık sık arkasından haberciler gönderildi. Kral adını ve kraliyet sanlarını taşıyan krallarının olduğunu, ama bu kralların uy-

ruklarından ayırılmelerini sağlayacak başka hiçbir özelliklerinin olmadığını anlamaya başlamışlardı. Buna karşı onda, ve yalnızca onda, egemenliğin gerçek temeli, yönetmek için yaratılmış bir doğa ve insanlarda kendisini izleme duygusunu yaratan bir deha vardı. Kralların kendileri de onun geri dönmesine karşı çıkmadılar, çünkü onun kentte bulunuşunun halkın onlara gösterdiği küstahlıklara karşı bir siper oluşturacağını umuyorlardı. Döndüğünde işleri bu durumda bulunca hiç zaman yitirmeden kendini varolan düzeni baştan sona yeniden kurma ve devletin bütün yüzünü değiştirme işine verdi. Yalnızca bir iki özel yasada bölümsel bir değişimin hiçbir yararı olmayacağını gördü. Bilge hekimler gibi davranmalıydı, ve hastalıkların neden olduğu rahatsızlıklar içinde bitip tükenen birinin durumunda yapılacak olduğu gibi, ilkin ilaçların ve arındırıcıların gücüyle onu dinginleştirip yatıştırması, bütün bir huyunu değiştirmesi, ve daha sonra baştan sona yeni bir beslenme rejimine yöneltmesi gerekiyordu. Yapılacak şeyleri böyle tasarladıktan sonra, Apollon'a danışmak üzere Delfi'ye gitti. Bunu yaptıktan ve adağını sunduktan sonra, Püthian bilicisinin o ünlü yanıtı ile geri döndü. Yanıtta ondan "Tanrıların sevdiği kişi olarak, insandan çok Tanrı olarak" söz ediliyor, dualarının işitildiği, yasalarının en iyi yasalar olacakları ve onlara uyan devletin dünyada en ünlü devlet olacağı söyleniyordu.

Bunlarla yüreklenerek, Sparta'nın önde gelen kişilerini kendi yanına kazanma çabasına girişti, onlardan üstüne aldığı büyük işte ona yardım elini uzatmalarını istedi. Bunu ilkin kişisel dostlarına ve sonra aşamalı olarak başkalarına bildirdi ve tümünü hazırladığı tasarı yaşama geçirmek için yüreklendirdi. Durum eylem için olgunlaşınca, Sparta'nın önde gelenlerinden otuzuna gün doğarken pazar yerinde silahlı olarak hazır bulunmaları buyruğunu verdi. Amaç karşıt partide yıldı yaratmaktı. Hermippos bu insanlardan en seçkin yirmisinin adını

kaydetti. Ama Likurgus'un hem yasalarını yapmada, hem de onları uygulamada en güvendiği ve ona en yararlı olan kişinin adı Arthmiadas idi. Ortalık karışmaya başlayınca, Kral Kharilaos bunun kendisine karşı kurulmuş bir komplo olduğundan korkarak Pirinç Eve¹ sığındı. Ama çok geçmeden kendisine yanıldığı anlatıldı ve amaçlarının ona karşı olmadığı konusunda onlardan yemin alınca sığındığı yeri terketti ve kendisi de onlarla birlik içine girdi. Öylesine yumuşak ve öylesine esnek bir karakteri vardı ki, yoldaşı kral Arkhelaos genç kralın iyiliği nedeniyle övüldüğünü işitince, şunları söyledi: "Kharilaos nasıl iyi biri olabilir, kötülere bile sertlik gösteremezken?"

Likurgus'un yaptığı birçok değişiklik ve yenilik arasında birincisi ve en önemlisi Senatonun ya da bir Yaşlılar Konseyinin kurulmasıydı. Senatonun büyük önemi olan sorunlarda kralinkine eşit bir gücü vardı, ve, Platon'un anlattığı gibi,² kralların "ateşli" hükümetleri ile karışarak ve en önemli sorunlarda onlarınkine eşit bir oy hakkı taşıyarak, devlete güvenlik ve ılımlılık getirdi. Çünkü daha önceleri üzerine dayanacağı hiçbir sağlam temeli olmayan, ama krallar ağır bastığında saltık tekerkliğe yönelirken, halk üstün geldiğinde ise katıksız bir demokrasiye doğru eğilim gösteren devlet şimdi senatonun gücünde tıpkı bir gemiyi her zaman tam bir denge durumunda tutan kum torbaları gibi etkili bir ağırlık buldu. Çünkü demokrasiyi dizginlemek gerektiği zaman yirmi sekiz senatör her zaman krallardan yana çıkarken, öte yandan saltık tekerkliğın getirilmesine karşı halkın gücünü desteklediler. Senatörlerin sayısının yirmi sekiz olarak saptanmasının nedenine gelince, bunun böyle olması konusunda Aristoteles başlangıçtaki iki üyenin yüreksizlik göstererek girişimden çekildiklerini bildirir. Ama Sfairos birliğe katılanların sayısının başlangıçta yirmi sekiz olduğunda direktir. Belki de dört ile çarpılan yediden

¹Bir Athena tapınağı.

²Yasalar, 691 e.

oluşan, ve tüm parçalarına eşit olmakla altından sonraki ilk eksiksiz sayı olan sayıda belli bir gizem vardır. Kendi payıma Likurgus'un yirmi sekiz sayısına karar kıldığına inanıyorum, çünkü eğer iki kral da aralarına eklenecek olursa, tümü birlikte otuz olacaktı.

VI. Likurgus bu hükümet biçiminin kuruluşuna öylesine büyük bir coşkuyla sarıldı ki, onun için Delfi'den bir kehanet bile elde etti. *Retra* [ρήτρα] denilen bu yanıt şöyledir: “Zeus Sullanios ve Athena Sullanias'a bir tapınak yaptırdıktan ve halkı *'füla'*lara [φυλάι] ve *'oba'*lara [ὠβάς] böldükten sonra, önderler de aralarında olmak üzere otuz yaşlıdan oluşan bir konsey kuracaksın, zaman zaman halkı Babika ve Knakion¹ arasında toplayacaksın (ἀπελλάζειν, *appelazein*), orada önlemler bildirecek ve oylamaya koyacaksın. Ama son söz ve karar halka düşecek.” *Füla* ve *oba* ile denmek istenen şey halkın klanlar ve kardeşlikler olarak bölümleridir; *önderler* ile, iki kral; *'appelazein'* ise kentin kaynağı ve yaratıcısı olan Püthian tanrısı Apollon'a bir gönderme ile halkın toplanmasını imler; Babika ve Knakion'a şimdi Oenus derler. Aristoteles Knakion'un bir nehir ve Babika'nın bir köprü olduğunu söyler. Meclisleri bu Babika ve Knakion arasında toplandı, çünkü bu amaçla hazırlanmış bir salonları ya da bir yapıları yoktu. Çünkü Likurgus böyle şeylerin danışma toplantıları için yararlı olmadıkları görüşündeydi. Ona göre üyeler yontulara ve tablolara ya da gösterişli süslemelere bakınırken, ve gözlerini konsey salonlarının aşırı süslü tavanları üzerinde dolaştırırken bir toplantının ciddi amaçları boşa çıkıyor ve engelleniyordu. Halk açık havada böyle toplandığı zaman aralarından hiç birine kendi görüşünü bildirme izin verilmedi, yalnızca senato ya da kral tarafından önerilmiş olana onay ya da red verebiliyorlardı. Ama daha sonra halk önlerine sunulan

¹Bu ikisinin Eurotas nehrinin küçük yan dalları oldukları düşünülür.

önergelerde eklemeler ya da çıkarmalar yaparak anlamlarını çarpıtıp saptırmaya başlayınca, kral Polidoros ve Theopompos *retraya* şu tümceyi eklediler: “Eğer halk çarpık bir önergeyi kabul edecek olursa, senatörler ve krallar toplantıyı dağıtma gücünü taşıyacaklardır.” Başka bir deyişle, oylamayı onaylamayacak ve halkın önergeyi devletin yüksek çıkarlarına aykırı olarak saptırması ve değiştirmesi zemininde oturumu kapatacaklardı. *Retra*-ya yapılan bu eklentinin tanrı tarafından onaylandığını kente kabul ettirmeyi başardıkları Turtaios’un şu sözleri tarafından da doğrulanır:—

*“Bu kehanetleri Föbüs Apollon’dan işittiler,
Ve Pütho’dan tanrının istenç sözünü ülkeye getirdiler:
Göğün atadığı ve ülkelerini seven krallar,
Duracaklar ulusun konseyinde en önde;
Yanlarında yaşlılar, ve halk en arkada;
Onaylayacaklar düzgün retraları hep birlikte.”*

VII. Likurgus’un bu yolda devletinin anayasasını yumuşatmış olmasına karşın, ondan sonra gelen ardılları oligarşik ögeyi gene de gereğinden öte güçlü ve başat buldular ve Platon’un dediği gibi¹ “kabarıp köpürdüğünü” görerek, “ona bir kısıtlama getirip onu *eforların* gücü ile denetlediler.” Likurgus’un ölümünden yaklaşık yüz otuz yıl sonra, Theopompos’un hükümranlığı sırasında, Elatos ve meslektaşları ilk *eforlar* olarak atandılar. Theopompos bir gün kraliçesi onu kraliyet gücünü çocuklarına onu atalarından kalıt aldığından daha küçük bir ölçekte bırakacağı için kınadığı zaman, “Hayır,” diye yanıtladı, “daha büyük, çünkü daha uzun sürecek.” Çünkü gerçekten de aşırı istemlerin ılımlı sınırlara indirilmesiyle, Sparta kralları tüm daha öte kıskançlıklardan ve her zaman bunlara eşlik eden tehlikelerden kurtuldular, ve hiç bir zaman Messene ve Argos’ta kralların başına gelen yıkımları yaşamadılar. Çünkü bunlar erkeklerini çok katı

¹*Yasalar*, 602 a.

olarak sürdürdükleri ve halka birazını bile bırakmadıkları için sonunda tümünü yitirdiler.

Gerçekten de, her kim Spartalılar ile aralarında kan bağı olan bu komşu ulusların yaşadıkları bölünmele-re ve başlarındaki kötü yönetime bakacak olursa, tam bunlarda Likurgus'un bilgelik ve öngörüsüne hayranlık duymak için en iyi nedenleri bulacaktır. Çünkü bu her iki devlet de ilk doğuşlarında Sparta ile eşitler, ve eğer aralarında herhangi bir toprak eşitsizliği varsa, buna yol açan ilk dağıtımda Messenelilerin ve Argosluların Spartalılardan daha şanslı çıktıkları bile düşünülür. Gene de mutlulukları uzun sürmedi ve bir yandan kralların tiranlık eğilimleri ve öte yandan halkların yönetilemezliği çok geçmeden başlarına öylesine büyük yıkımlar getirdi ki, ve yerleşik tüm kurumlar öylesine temelden alt üst oldular ki, Spartalılar devletlerine mutlu dengesini ve ılımlılığını veren o bilge yasamacıya sahip olmalarının nasıl gerçek bir tanrısal kutsama olduğunu o zaman anladılar. Ama bu olaylar daha sonraki bir tarihte yer aldılar.

VIII. Otuz senatörün atanmasından sonra Likurgus'un üstlendiği görev, aslında şimdiye dek üzerine aldığı en tehlikeli görev toprağın yeniden bölünmesiydi. Çünkü bu bakımdan halkın arasında ürkütücü bir eşitsizlik vardı ve devletleri yoksul ve gereksinim içinde olan kişilerin bir kalabalığı ile aşırı dolmuşken, tüm varsıllık küçük bir azınlığın elinde yoğunlaşmıştı. Buna göre, devletten kibir ve haset, lüks ve suç, yoksulluk ve varsıllık gibi daha da derinlere kök salarak birer alışkanlığa dönmüş hastalıkları uzaklaştırabilmek için, ve tümünün birarada eşit bir koşulda yaşamalarını sağlayabilmek için, yurttaşları mülkiyetlerinden vazgeçmeye inandırdı ve toprağın yeniden bölüşülmesi için onaylarını aldı. Erdem kişisel saygınlık ve değere götüren biricik yol olacak, ve kötü edimlerin yerilmesi ve değerli olanların yüceltilmesi insan ve insan arasındaki ayırımın biricik ölçüsü olacaktı.

Bu önerileri onaylamaları üzerine, onları hemen uygulamaya koyabilmek için geri kalan Lakonya ülkesini otuz bin ve Sparta kentine bağlı parçayı ise dokuz bin eşit paya böldü. Bunları yine o sayıda asıl Spartalı arasında ve geri kalanları ise kırdı yaşayan yurttaşlar arasında dağıttı. Kimi yazarlar Sparta yurttaşları için altı bin pay oluşturduğunu ve buna daha sonra kral Polidoros'un üç bin pay daha eklediğini söylerler. Başkaları ise Polidoros'un yarısı Likurgus tarafından dağıtılan dokuz bin payın arta kalan yarısını eklediğini söylerler. Bir pay toprak yıllık olarak aile reisi için yetmiş ve karısı için on iki kile tahıl ve ek olarak uygun bir oranda yağ ve şarap üretmeye yetecek kadardı. Likurgus bu büyüklükte bir payın yurttaşların bedenlerini sağlıklı ve güçlü tutmak için yeterli olacağını düşünüyordu. Gereksiz olanın olmaması onlar için daha iyiydi. Toprakların bölüşülmesinden kısa bir süre sonra hasat zamanı bir yolculuktan dönerken toprağın yeni toplanan ürünlerle dolu ve çuvalların tümünün eşit ve benzer olduklarını gördüğü anlatılır. Bu durum karşısında gülümseyerek yanındakilere, "Tüm Lakonya kardeşler arasında hakça bölüşülmüş tek bir aile yurtluğu gibidir," dedi.

IX. Bununla yetinmeyerek, aralarında geriye istenmeyen hiçbir ayırım ya da eşitsizlik kalmasın diye taşınmaz mülklerini de bölüştürmeye karar verdi. Ama bunu açıkça yapmanın çok tehlikeli olacağını anlayarak bir başka yol seçti ve yurttaşlarının hırslarının üstesinden politik yöntemlerle gelmeyi başardı. Tüm altın ve gümüş paranın dolaşımından çekilmesini sağladı ve yalnızca büyük ağırlığına karşın değeri çok az olan demirden yapılmış bir tür paranın dolaşımda kalmasına izin verdi. Daha sonra bunun oldukça büyük bir kütlesi için oldukça düşük bir değer saptadı. On mina değerindeki bir parayı saklamak için büyükçe bir oda, ve yerinden kaldırabilmek içinse en az bir çift öküz gerekiyordu. Bu para dolaşıma girer